

DOAMNELE ȘI COPIII LUI ȘTEFAN CEL MARE (I)

Personalitate marcantă a istoriei naționale, Ștefan cel Mare a devenit de-a lungul veacurilor o efigie fundamentală a identității românești.

Canonizarea sa, legiferată în anul 1992, prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, nu a făcut decât să îi consfințească apelativul „Ștefan cel Mare și Sfânt” pe care tradiția populară i-l acordase deja cu cinci secole în urmă. Au existat însă și opinii împotriva acestei sanctificări.

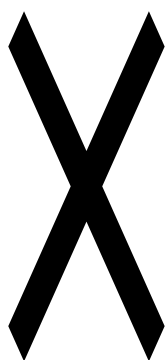
S-a afirmat că Ștefan cel Mare avea un caracter violent, fiind „mâniș și degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat”, conform cunoscutei cronici a lui Grigore Ureche, uitându-se faptul că celebrul cronicar era un exponent al clasei nobiliare, care la mai bine de sută de ani de la moartea marelui domn era încă refractară la tendințele centralizatoare radicale ale lui Ștefan cel Mare îndreptate împotriva direcțiilor divergente ale marii boierimi. Cei mai mulți oponenți aduc însă ca argument viața privată a marelui domn și tradiția potrivit căreia voievodul a fost un soț veșnic infidel, cu numeroase legături extraconjugale și copii nelegitimi în toate târgurile Moldovei. Documentele și adevărul istoric infirmă însă această legendă. Ștefan cel Mare a avut cu certitudine doar un singur copil nelegitim, Petru Rareș, care avea să devină cel mai valoros succesor al său. Ceilalți descendenți ai săi sunt urmași legitimi din cele trei căsătorii ale sale. Spre deosebire de Ștefan cel Mare, bunicul său, Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400 - 1432), despre care nu s-a afirmat niciodată că ar fi fost adulter, a avut 16 copii, dintre care doar doi legitimi.

Această amplă descendență, prin numeroasele conflicte generate de succesiunea la tron, a avut un rol deosebit de nefast în istoria Moldovei în cei 25 de ani scurși între domnia bunicului și cea a ilustrului său nepot. Marea problemă a continuității și echilibrului dinastic și politic al țărilor române în perioada medievală a fost tocmai sistemul nefericit de succesiune la tron. Spre deosebire de monarhiile europene apusene, în care urmașul la tron era întotdeauna întâiul născut legitim de sex masculin, cu eliminarea de la succesiune a tuturor descendenților nelegitimi, în Moldova și Țara Românească aveau dreptul la tron atât urmașii legitimi, cât și cei născuți din legături extraconjugale ale domnului defunct, cu condiția să își poată dovedi descendența. Acest sistem a generat de-a lungul timpului numeroase conflicte, deseori sângeroase, între diferiții pretendenți la coroană, sprijiniți de unele facțiuni boierești sau de puteri străine învecinate, creând haos, instabilitate și regres economic. Mulți domnitori români de valoare au fost însă „copii din flori”, cum erau denumiți

în epocă bastarzii.

Chiar tatăl lui Ștefan cel Mare, Bogdan al II-lea, domn al Moldovei (1449-1451), era fiu nelegitim al lui Alexandru cel Bun. Petru Rareș, Ioan Vodă cel Viteaz și chiar voievodul unificator, Mihai Viteazul au fost fii nelegitimi fără ca acest fapt să le diminueze meritele. Dacă Ștefan cel Mare ar fi avut și alți fii nelegitimi, aceștia ar fi avut cu siguranță pretenții la tron, avându-se în vedere ilustra lor descendență. Istoria nu consemnează nici un alt urmaș nelegitim al domnului, cu excepția, desigur, a lui Petru Rareș. Prin urmare, legenda numeroșilor copii din flori ai lui Ștefan voievod este falsă, din punct de vedere istoric. De altfel, între normele de etică și de morală ale veacului al XV-lea și cele de astăzi există o mare diferență și ar fi o greșeală să judecăm epoca lui Ștefan cel Mare prin prisma viziunii etice și morale contemporane.

Din punct de vedere al vieții personale, marele domn a avut trei căsătorii legitime. În lumea capetelor încoronate de atunci și de mai târziu, legăturile matrimoniale se stabileau în primul rând din rațiuni politice, pentru a asigura alianțe profitabile și prestigiu internațional și rareori sau de loc din rațiuni sentimentale. De cele mai multe ori, căsătoriile se puneau la cale prin mijloace diplomatice, fără ca viitorii miri să se cunoască în mod direct. Odată încheiată alianța matrimonială, rolul doamnei țării se reducea la acela de a-i dăruia suveranului urmași de sex masculin pentru a-i asigura descendența la tron. Doamna țării avea curtea și anturajul ei separate de cele ale domnului și participa rareori la evenimentele publice oficiale ale epocii, fără a avea nici o implicare în deciziile politice importante. Au existat uneori și excepții, când doamne înzestrate cu o voință și un caracter puternic s-au implicat activ în actele politice ale țării. Este cazul Elisabetei Rareș, a doua soție a lui Petru Rareș, a fiicei sale, Chiajna, soția domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul și a Elisabetei Movilă, soția domnului Moldovei, Ieremia Movilă. Ca și în apusul Europei, domniii români aveau obiceiul de a întreține la curte amante oficiale, țititoare sau metrese, cum erau denumite în epocă, în compania cărora se afixau uneori chiar în activități publice, fără ca acest lucru să fie considerat ofensator la adresa moralei domnului. De multe ori aceste țititoare le dăruiau suveranilor urmași de sex masculin, care odată deveniți majori își încercau dreptul la moștenirea părintească asemeni urmașilor legitimi. Acesta era universul personal, casnic al domnilor Moldovei și Țării Românești în veacurile al XV-lea și al XVI-lea.

Prima grijă a lui Ștefan cel Mare după consolidarea domniei începută în anul 1457 a fost aceea de a încheia o căsătorie de prestigiu, care să îi asigure pe lângă o alianță politică și o descendență la tron. Prin rețelele diplomatice ale epocii a pus la punct detaliile căsătoriei cu prințesa Evdochia, sora marelui cneaz al Kievului, Simeon, și fiica defunctului cneaz Alexandru (Olelko). Căsătoria a avut loc la Suceava la 5 iulie 1463, la șase ani de la investirea sa ca domn al Moldovei. Actul matrimonial era considerat atunci un element important al consolidării domniei suveranului, o premiză a continuității

dinastice, așa cum și în mediul rural de astăzi, căsătoria este considerată pentru orice bărbat dovada intrării sale în maturitatea deplină.

Căsătoria a durat doar patru ani, până în 1467, când Evdochia s-a stins din viață ca urmare a unei boli sau a unei nașteri nefericite. Se știe foarte puține lucruri despre prima soție a voievodului. Ea nu a apucat să vadă gloria și împlinirea marelui său soț, murind în chiar timpul bătăliei victorioase de la Baia purtată de Ștefan cel Mare împotriva regelui Ungariei, Matei Corvin, care invadase Moldova cu gândul de a-l înlocui din scaunul țării. Ea nu a avut nici mângâierea de a-și avea soțul la căpătâi în cea din urmă clipă. Ștefan cel Mare a iubit-o în mod deosebit pe prima sa soție. Chiar și în amurgul vieții, marele domn făcea încă danii și pomeni pentru sufletul Evdochiei. Întâia doamnă a Moldovei a fost înmormântată în biserica Mirăuților, fostă mitropolie a Moldovei. I se cunoaște un singur portret mural postum, care oferă o imagine vagă și aproximativă a frumuseții blonde de tip ucrainean pe care probabil a avut-o.

Evdochia din Kiev i-a dăruit soțului său trei copii: Alexandru (n. cca. 1464 - d. 1496), Petru (n. 1465-1466 - d. 1480) și Elena (Olena) (n. 1466 - d. 1505). Alexandru a fost cel dintâi născut al lui Ștefan cel Mare, primul urmaș desemnat la tron și asociat la domnie încă de tânăr, dar care din nefericire a murit înaintea tatălui său, în 1496, fără a-și împlini menirea. Există opinii potrivit cărora Alexandru nu ar fi fost fiul Evdochiei, ci al unei anume Marușca, considerată fie o țiitoare a domnului, fie o primă soție anterioară Evdochiei, pe vremea când Ștefan cel Mare era doar un aspirant la tron. În afara unui pomelnic cu o autenticitate aproximativă, aflat la mănăstirea Bistrița, în care această Marușca este menționată în trecut, nu există niciun alt document referitor la acest subiect.

Cel mai plauzibil, avându-se în vedere importanța pe care Ștefan cel Mare a dat-o primului său născut, Alexandru a fost fiul Evdochiei, mai ales că a primit la naștere numele bunicului, dar și al socrului domnului. Pentru a-și întări succesiunea, tatăl său l-a asociat încă de timpuriu la domnie, stabilindu-i propria curte în Țara de Jos, la Bacău. Alexandru i-a fost alături lui Ștefan cel Mare în marea bătălie de la Valea Albă - Războieni din anul 1476, purtată împotriva oștilor otomane invadatoare ale sultanului Mahomed al II-lea și promitea a fi un vrednic succesor la tron.

În anul 1489 Alexandru s-a căsătorit cu fiica voievodului Transilvaniei, Bartolomeu Dragffy (supranumit Birtoc în cronicile moldovenesti), pecetluind astfel o alianță matrimonială deosebit de utilă. Există însă și opinii potrivit cărora Alexandru s-ar fi căsătorit cu o descendentă din dinastia Asăneștilor, foști țari ai Bulgariei, înrudiți cu dinastia împăraților Paleologi, cu care ar fi avut ca fiu pe Ștefan, supranumit mai târziu „Lăcustă”, impus de turci pe tronul Moldovei între cele două domnii ale lui Petru Rareș, între anii 1538-1540. Viitorul său s-a oprit însă abrupt în anul 1496, când a murit neașteptat, spre marea durere a părintelui său. Celălalt fiu, Petru, a murit încă din adolescență, în anul 1480. Fiica sa și a Evdochiei, Elena, sau Olena, a avut, la rândul său, un destin nefericit. Prin tratative diplomatice a fost perfectată o căsătorie între prințesa moldoveană și prințul Ivan Ivanovici, urmașul marelui cneaz al Moscovei, Ivan al III-lea. Căsătoria a fost încheiată în anul 1482 cu speranțe pozitive de ambele părți. Din păcate, decesul prematur al mirelui și intrigile celei de-a doua soții a marelui cneaz, Ivan al III-lea, au eliminat-o pe pe sărmana Elena și pe fiul ei de la succesiune. Ea și-a sfârșit zilele în regim de detenție în anul 1505, la doar un an după moartea marelui său tată. Nefericirea Elenei a fost cea de-a doua mare durere a lui Ștefan cel Mare. După decesul Evdochiei, domnul Moldovei nu putea rămâne multă vreme văduv.

VALENTIN TĂNASE